

SLOVENIJA

Uredništvo in uprava: Ljubljana, Gosposka 12 — Naročnina četrtletno 15 din, za pol leta 30 din, za vse leto 60 din — Posamezna številka 2 din — V zamejstvo za vse leto 90 din — Poštoček rač.: Ljubljana 16.176 — Rokopisov ne vračamo — Oglasi po tarifu — Izhaja vsakega 1., 11. in 21. v mesecu — Tiska tiskarna M. Hrovatin v Ljubljani

Ob novem letu

Če »Slovenijani« ob novem letu pogledamo nekoliko nazaj, kakšne uspehe smo dosegli s svojim delom, ne moremo biti ravno preveč slabe volje. Kamor pogledaš, kateri koli politični list vzameš v roke, v vsakem boš našel izraze in misli, ki smo jim mi zopet morali priboriti v naši javnosti veljavo. Pri vsem tem bi bilo težko misliti, da je ta vpliv ostal samo na vrhu pri obliki in da slovenske miselnosti ni dosegel.

List »Slovenija« je nastopil, ko sta se vrazovstvo in koseskizem, ki sta bila v leposlovju že davno premagana, začela dvigati v slovenski politiki in se je našla plast ljudi, ki je hotela prodati našo jezikovno in narodno samostojnost ter ponizati slovenski narod v zavojevano brezpravno rajo, za malostno kupnino, da bi namreč ta plast kot kupnino dobila stalno mesto valpta in birača nad to rajo.

Potem se je naš list bojeval za slovenske koristi in jih varoval tam, kjer jih je politično strankarstvo svojim strankarskim koristim zapostavljalo. V tem boju smo bili »Slovenijani« deležni vseh dobrot, ki jih bogato deli slovenski način političnega bojevanja. Imenovali so nas Samoslovence, slovenoborce, srbofobe in boljševice. Kaj je s temi očitki?

Ako naj očitek »Samoslovenci« in »slovenoborci« pomeni poudarjeno nasprotstvo do tistih, ki so samo strankarji, ga sprejememo. Odkrito priznamo, da nam je slovenstvo več kot vsaka stranka. Pri tem pa tudi strankarstva samega na sebi ne zamerjamo. Kot iskreni demokratje vemo, da se resnična demokracija more uveljaviti samo v obliki strank. Zdravo in trezno strankarstvo imamo za nujnost. Zato je z nami lahko vsak pošten strankar. Strankarji seveda, ki se iz svoje stranke prav nič ne vidijo in ki tudi sami razen stranke v javnem življenju ne vidijo ničesar, ravno tako strankarji, ki so vse, kar v javnem življenju so, samo po milosti svoje stranke, — taki strankarji ne morejo biti nikoli z nami.

Ravno v deželah, kjer je strankarsko življenje na taki višini, da je mogoča vsaj približno dobra demokracija, dobro uspevajo tudi tisti, ki so nad strankarji, da lahko opozarjajo na strankarske napake pri vseh mogočih strankah in lahko kličejo na delo v korist naroda, kadar je treba nestranskega klica. Taki listi imajo posebno važno nalogo, gojiti strokovno politično kritiko. Tako kritiko vrše seveda v obilni meri stranke same ena nad drugo, toda ta kritika ne more biti nepristranska, ne more biti zmerom pravična, zato je v političnem življenju največja dobrota, da se najde glasilo kritike, ki ni narekovana po strankarskem sebičnem merilu. Prav posebno je taka kritika koristna pri nas, ker moramo računati s strankami, ki nimajo jasno ločenih političnih programov, ampak jih samo svetovni nazor deli v skupine s popolnoma nasprotnimi koristmi. Pri nas v splošnem politična kritika od Levstikovih časov niti od daleč ni toliko razvijala, kakor je napredovala leposlovna in umetniška kritika.

Taka kritika pa je neizmerno koristna tudi zaradi tega, ker je pri nas politično javno delo na ugledu silno padlo. Pri nas se že za najbolj skromnega podeželskega rokodelčiča zahteva izpričevalo strokovne usposobljenosti, javno politično delo pa se šteje za izključno področje lahkomišelnega volonterstva in šušmarstva. Mi pa vemo, da je politično delo najmanj ravno tako važno, kakor leposlovno, umetniško ali gospodarsko delo.

Najbolj krivičen je za nas očitek, da smo srbofobi. Res smo bili od vsega početka ostri nasprotniki centralizma in njegovih izrastkov, nikdar pa nismo bili nasprotni-

ki srbskega naroda. Ravno nasprotno, — naš list je večkrat poudaril velike vrline srbskega naroda. Vedno bomo spoštovali zasluge, ki jih imajo Srbi za vse južne Slovence. Radi priznamo, da imajo Srbi mnogo vrlin, ki jih Slovenci nimamo. Globoka narodna zavest je pri njih vse bolj splošna kakor pri nas. Pripravljenost za žrtve domu na oltar, je pri njih — pri premožnejših slojih, — veliko večja kakor pri nas. Srb gleda tudi na žalostne in neprijetne strani v svoji zgodovini z mnogo večjo močnatostjo kakor Slovenec. Velike narodne nesreče ga ne spravijo v malodušje, ampak vzbude v njem vse sile za žilav odpor. To je večna ideja njihovega Kosovega polja in Vidovega dne. Mi tudi nismo nikoli pripisovali krivde za centralizem srbskemu narodu. Srbski narod je centralizma in napačnega medsebojnega razmerja ravno tako malo kriv kakor slovenski narod. Prav za prav, če hočemo biti pravični, moramo priznati, da je večkrat pri volitvah centralizem veliko bolj junaško odklonil kakor slovenski narod, čeprav bi bilo tudi nasprotno zelo razumljivo. Mi smo bili kot Slovenci zmerom ponosni na to, da nismo z nobenim slovanskim narodom v jezi, prav posebno nas je veselilo, da smo s Hrvati živeli vedno v lepi edinosti. Ko se je v polpretekli dobi po krivdi slovenske politike pristranost s Hrvati znatno ohladila, je ravno »Slovenija« storila vse, kar je mogla, da Hrvate prepriča, da slovenski narod hoče živeti z njimi na vsak način v prijateljstvu.

Glede očitka, da smo komunisti, oziroma vsaj nekoliko preveč na levo, moramo povedati, da imamo ta očitek bolj za modni očitek. Bili so časi, ko je bil vsak, kdor je postal v politiki kakor koli neprijeten, takoj in gladko protidržaven element. To je bil tudi tak modni očitek. Pozneje so se različni taki »protidržavni elementi« pokazali ne samo kot stebri države, ampak v veliki vnemi celo kot stebri posameznih režimov. Pravicoljuben sodnik nas more toliko istiti s komunisti, kolikor se more istiti diktatura proletariata s politično demokracijo. Da smo v tem pogledu ubrali pravo pot, je najboljši dokaz, da so ob istem času, ko se nam je z desne očitalo najmanj zastrupljenje z boljševizmom, prepričani slovenski leninisti izrekli bojkot nad nami in nas obsodili kot reakcionarce.

Pribijemo: slovensko nestransko politično glasilo smo! Zato nam nič slovenskega ni tuje, nikoli pa se ne bomo dali vpreči samo v voz ene ali druge politične stranke, ravno tako ne v miselnost kake posamezne struje ali sekte. Različne take poskuse smo do zdaj še vedno znali odbiti in jih bomo tudi v bodoče.

Za novo leto želimo slovenskemu narodu, da bi mu bile prihranjene težke preizkušnje vojnega viharja. Želimo mu, da bi se izkazal, ako pride ura, ko bomo kot narod preizkušeni in pretehtani, kot zaveden narod, vreden tovariš hrvaškega in srbskega naroda, da bi se mu nikoli ne bilo treba pred njima sramovati. Slovenskemu političnemu strankarskemu življenju želimo tisto višino in kulturno vrednost, ki omogoča preko vseh strankarskih sporov, zložiti narodno voljo posebno v usodnih trenutkih, da bomo vedno lahko rekli pri vsem, kar koli, pa vendar narod in domovina.

Našim bralcem želimo, da nas vedno pravilno ocenjujejo; našim odkritim somišljenikom želimo za skupno delo veliko uspehov, številnim našim Nikodemom pa želimo, da postanejo naši odkriti somišljeniki in prijatelji.

Dober narodnjak govori o napakah svojega naroda kakor o ranah lastnega očeta.

Vojna in politika

Novoletni pregled.

Sedaj ob novem letu se marsikdo zamisli nazaj in si predloči vojne dogodke vsega leta. Najprej se je odigrala vojna med Zvezo Sovjetov in Finsko. Iz te vojne si je Zveza Sovjetov, ki je nazadnje Fince premagala, vendar jim pa zaradi neutaljevega junaštva in uspehov priznala časten mir, vzela k sreči nauk, da njena vojna sila ni taka, da bi ji bilo nalagati brez vsega najtežje preizkušnje. Ta nauk je najmanj sovplival na poznejše zadržanje Zveze Sovjetov.

Potem je sledila doba bliskovite vojne. Danska, Norveška, Belgija in Holandska so bile njene nagle žrtve. Tudi Francija in njena vojaška sila, z Maginotovo linijo vred, se ni mogla ustavljati. Nemci so opravili z njo kakor prej s Poljsko. Ti veliki in nagli uspehi so vplivali na Italijo, da se je tik pred polomom Francije pridružila kot aktivna sobojevnica Nemčiji. Nekateri so mislili, da se bo bliskoviti način vojne nadaljeval do popolnega poloma britanskega vladarstva. Že iz Združenih držav Severne Amerike so se slišali posamezni črnogledi glasovi.

Potem pa je prišel preokret. Bliskovita vojna se je izpremenila v novo vrsto bojevanja, ki se je izražala predvsem v boju za premoč v zraku in proti premoči Angležev na morju. Ta vojna je sicer povzročala velike tvarne škode, ostala pa je neodločena in nastalo je novo vprašanje, ali bo ostala vojna neodločena tako dolgo, da bodo z vso dosegljivo mogočnostjo pomagali Amerikanci, ki so začeli dejansko

pomagati, obenem pa izjavili, da bodo pomagali z vsemi silami naprej in so tudi dejansko svojo začetno popolno neutralnost stopnjevali preko dobrohotne neutralnosti, nevojevanja, še - nevojevanja, ki je po Mussolinijevem osebnem priznanju prosila Nemčijo, če ji sme pomagati v zrakovnih bojih proti Angliji, najprej napadalno nastopila v Afriki in proti Grčiji, pa morala naenkrat preiti v defenzivo na obeh bojiščih.

Vsem, ki Vam je obstoj neodvisnega, odločno našega, notranji naši koncentraciji služečega lista pri sreči, podprite nas z rednim plačevanjem naročnine!

Da je to povsem resno vzel angleški premier Churchill, je pokazal s tem, da je posvetil italijanskemu narodu poseben govor, v katerem je poudaril vse simpatije angleškega naroda naproti Italijanom od zedinjenja naprej in pozval italijanski narod z dinastijo vred,

Nato so italijanski službeni časopisi odgovorili, da je tak poziv zgrešen in obsojen na popoln neuspeh, da se bodo Italijani borili do zmage. V najnovejšem času so temu dodejali še prerokbo Mussolinijevo milanskim meščanom, da bodo dosegli nepričakovano hitro zmago.

Uspeh vseh dosedanjih bojev je potemtakem ta, da se v preteklem letu nismo prav nič približali odločitvi, razen kolikor dela čas na sebi samodejno zanjo.

Zaveza svobodnih mož

Srečna država, ki opira pravico do svojega obstoja ne samo na veliko zgodovino, temveč tudi na to, da je njena zgodovinska praojba po svojem bistvu državna oblika prihodnosti, pri kateri si nekoč in jutri podajata roke preko tako spremenjenega včeraj in danes.

K. Neergard

Pred 650 leti so tri svobodne občine v Gozdu Uri, Schwyz in Nidwalden podaljšale svojo staro zvezo za večne čase. Kdaj so sklenile prejšnjo zvezo, ni natančno znano, zato praznujejo Švicarji leto 1291. kot rojstno leto svoje zaveze. To je pravilno, kajti stara zveza je bila omejena na določen čas, ker sicer je 1291. ne bi bili obnavljali: trajne pogodbe ne potrebujejo obnavljanja, na neki rok omejene zveze pa ne ustvarjajo trajne skupne tvorbe.

Ta zaveza je bila rojena iz neugasljivega človeškega hrepenenja po pravici in svobodi; sklenili so jo pa preudarni možje, ki so premislili dane razmere in kaj se da v njih najprej doseči. Po svojem neposrednem namenu je bila to ključvalna in obrambna zaveza proti krivičnim Habsburžanom, sama po sebi pa je postavila in uresničila novo politično in državno-pravno načelo: od zgoraj postavljeno oblast, ki naj odloča o miru in pravu, je nadomestila svobodna zaveza svobodnih občin.

Država tiste dobe, tedanji evropski red je bila univerzalna monarhija, in cesarjeva krona je bila znamenje prava, ki je vladalo nad ljudstvi, pokrajinami in občinami. Po smrti Friederika II. l. 1250. je začelo to pravo propadati, močnejši je začel uveljavljati svoje »pravo« z nasiljem, in to »pravo pesti« je dalo povod prvi zavezi treh švicarskih občin v Gozdu.

Pogodba iz leta 1291. pravi, da so zavezniki na njo »telesno prisegli« s tem, da so dvignili prste za priseganje. Pogodba je napisana v jeziku pogodbenikov, ker občine »niso mogle in niso smele priseči na latinsko pismo, ker prisegajoči ne govoré latinski«. To izpričuje veliko zavednost in samozavest mož, ki so sklepali zapriseženo zavezo. V času, ko je uradno

vseposvobod vladal in veljal samo latinski jezik, sklenejo svobodni občani zavezniško pogodbo v jeziku, ki ga sami govoré, in to še posebej poudarijo.

Kaj je določala ta prva zavezniška pogodba?

... In za vsak primer je vsaka občina obljubila drugi, da ji priskoči na pomoč, kadar bo potrebno, da pomaga, in da se na svoje lastne stroške upre napadu zlobnih...

Če bi pa med katerim koli zavezniki nastal spor, naj se zberejo najuvidnejši od zaveznikov, da poravnajo nesporazumljenje, kakor se jim zdi primerno, in tistemu, ki bi zavrgel razsodbo, morajo potem drugi zavezniki biti nasprotniki.

Ni minilo dolgo časa, ko je zapriseženo zavezništvo doživelo svoj ognjeni krst v bitki na višini Morgarten (v kantonu Zug) 1315. leta, kjer so svobodoljubni kmetje potolkli habsburške viteze v oklepih. V tej bitki se je pridružila prej imenovanim trem občinam v Gozdu še četrta občina Obwalden. Takoj po zmagi 15. novembra 1315. leta so se sestali možje vseh štirih občin v Gozdu (Vier Waldstätten), da so sklenili trajno zavezo, ki naj varuje pravno-politično neodvisnost in avtonomijo vseh štirih občin. 9. decembra 1315., torej 24 dni po Margartenu, so pritisnili pečate na pergamentno zavezniško pismo, ki potrjuje, da štirje zavezniki tvorijo strnjeno celoto, jedro svobodnega zavezništva, ki je v trdih in hudih bojih vodilo do švicarske državne zveze in nazadnje do zvezne države.

Nova pogodba štirih ni bila več samo ključvalna in obrambna zaveza na zunaj, temveč je ustvarila trajno življenjsko in usodno skupnost; štirje zavezniki si poročujejo ne samo varstvo telesa in premoženja - temveč živé skupno v »miru in milosti«, to je pravično in Bogu dopadljivo. Osnova švicarske zaveze sloni torej, kakor pravi Johannes v. Müller, »na pravičnosti, ki je največja čast naroda, in na miru, ki je največji blagor človeštva«. V času, ko

je po Evropi vladala »pravica pesti«, so švicarski kmetje oznanili mir in pravico.

Proti Habsburžanom, ki so hoteli imeti oblast nad temi svobodnimi občinami, so v pogodbi določili, da jim noben zaveznik ne sme izkazovati nobene usluge niti jim ne sme ničesar dati. Nepreklicno so prelomili s habsburškim gospodstvom, in če bi kak zaveznik kršil pogodbo v tem oziru, izgubi čast in s telesom in premoženjem zapade zaveznikom. V času, ko je po vsej Evropi trdno vladal fevdalni red, da si ljudje drugače urejenega razmerja skoraj niso mogli predstavljati, so tudi svobodni švicarski kmetje računali z mogočostjo, da se sporazumejo s kakim fevdalnim gospodom in mu priznajo neke pravice, toda nihče ne sme ravnati na svojo pest, temveč o tem se bodo skupno posvetovali in odločili, vsekakor pa odklanjajo Habsburžane, ker ti so se izkazali po svo-

jem krivičnem gospodstvu, ki nasprotuje božjemu zakonu pravice. Sklicevali so se na to, da je po samem Bogu dana pravica samoodločanja in zato ne sme noben zaveznik z nobenim tujcem, z nobeno zunanjo močjo sklepati zavezništva ali varstva. Ako si bodo izbrali kakega gospoda, si ga bodo izbrali po prosti izbiri svobodnih mož, ki jih združujejo štiri svobodne zavezniške občine.

Tako je bila položena osnova švicarski neodvisnosti; o njeni izgradnji, spopolnitvi in naukih, ki slede tudi za druge, spregovorimo še v prihodnjih številkah, kajti v jubilejnem letu švicarske zvezne države bo koristno, da se dodobra seznanimo z njenimi ideali in organizacijo, ki je postala živ primer, kako naj si ljudstvo politično, narodno in socialno uredi svoje skupno življenje in brani svojo svobodo. Saj nam ta živi zgled odpira pogled tudi v prihodnost.

—kr—

Občni zbor zveze društev „Šola in dom“

V nedeljo, dne 8. decembra je bil v prostorih Slovenske Maticе v Ljubljani občni zbor Zveze društev »Šola in dom«, ki ga je vodil njen predsednik dr. Lončar Dragotin.

Zastopniki včlenjenih društev so podali poročila o željah staršev glede zboljšanja vzgoje in pouka na naših ljudskih, meščanskih in srednjih šolah. Iz njih posnemamo tele splošno važne stvari.

Učne knjige so trajna bolna točka našega šolstva. Knjige so predrage, prehitro se menjavajo in preveč knjig uporabljajo otroci v šoli.

Potrebni bodo koreniti in daljnosežni ukrepi, da omejimo težke izdatke za šolanje otrok, ker izdajo starši v Sloveniji približno 20 milijonov dinarjev na leto za šolske knjige in druge učne potrebšține.

Mladina naj bi v ljudskih in meščanskih šolah dobivala brezplačno vse šolske knjige (učne) do dovršene šolske zavezanosti. Vse učne knjige za srednje, srednje in strokovne šole, meščanske in ljudske šole naj bi zalagala banovinska zaloga šolskih knjig in jih prodajala ter pošiljala poštne prosto neposredno šolskim upraviteljem.

Zveza je zaprosila vsa društva »Šola in dom« in enote »Doma in šole«, da sodelujejo pri ustanavljanju šolskih kuhinj, ker grozi mnogim krajem pomanjkanje zaradi slabe letine in s tem nezadostna in slaba prehrana šolskih otrok. V kuhinjah naj bi vsaj najpotrebnejši učenci dobivali toplo hrano.

V nekaterih krajih so bili zaprti poedini razredi ljudskih šol zaradi pomanjkanja učiteljskega. V narodnostno mešanih in obmejnih krajih je treba skrbeti, da je vse naše šolstvo čim bolj izpopolnjeno, ker ima ljudstvo v takih krajih večje prosvetne potrebe ter to zahtevajo tudi narodne in državne koristi.

Na univerzi se naj posveti več skrbi vzgojni, praktični in teoretični naobrazbi bodočih srednješolskih profesorjev, ne samo umski njihovi izobrazbi brez ozira na potrebe srednje šole.

V Ljubljani in Mariboru naj bi prosvetna uprava ustanovila poskusne srednje in meščanske šole, na katerih naj bi poučevali najboljši strokovnjaki, vzgojitelji in metodiki. Na poskusnih šolah naj bi prvo poskusili nove učne načrte in nove načine ter učne knjige in učila in jih splošno uvedli šole, ako se obnesejo.

Sestavljanje in pisanje učnih knjig ne sme biti privilegij ozkega kroga profesorjev, razpiše naj se natečaj za najboljše rokopise z nagradami. Ti naj se preizkusijo najprej na poskusnih šolah, ako so se obneli, naj se uvedejo in odobre za daljšo dobo.

Da se onemogoči vsak pritisk, naj bi bilo prepovedano vsem aktivnim inspektorjem in nadzornikom pisanje šolskih knjig.

Sprejemni izpit za srednje šole v sedanjih obliki ni izpolnil nad, ki so jih nam polagali njegovi tvorca; zato naj bi ga odpravili; prav tako nima nižji tečajni izpit za samo srednjo šolo pravega smisla; zato naj bi bil ves način dela v četrtem razredu tak, da bi po dovršeni nižji šoli lahko svetovali učencem, katere šole naj nadaljujejo. Ozira na strokovno izobrazbo za uradniške službe ne smejo vplivati na splošno izobrazbo srednješolske mladine; strokovno izobrazbo naj dobi mladina v strokovnih šolah.

Na srednjih šolah je treba omogočiti dijakom, da se morejo po svoji želji učiti

čim več prostih predmetov, kar bi bilo tudi v korist šole, ker bi slabo plačani profesorji ne iskali drugih postranskih zaslužkov. Predvsem je treba omogočiti učenje tujih jezikov, predmetov, ki se ne poučujejo v vseh vrstah šol, telovadbe in tudi glasbe ter ročnih del.

Med starši je treba vzbuditi več zanimanja za šolo, da se utrdi med ljudstvom močna zavest o važnosti šolstva za tvornost in duhovni napredek vsega naroda.

Vse učne osebe naj bi bile nameščene in po želji premeščene med velikimi po-

Z A P I S K I

Jugosloveni in dr. Koroščeva konfinacija

Ob smrti dr. Korošca je »Jutro« zapisalo, da njegovi ljudje niso imeli nobenega opravka z internacijo dr. Korošca 1. 1933. Pri tem smo se spomnili na dr. Kramarjev govor, ki ga je imel nekaj dni pred dr. Koroščevo internacijo, in ki ga je v najvažnejših odstavkih prinesla belgajska »Politika« z debelimi črkami. V tem govoru je dr. Kramar srdito napadel »Slovensko deklaracijo«, ki je postavila zahtevo, da se mora slovenski denar uporabljati v Sloveniji, ter je na koncu vzkliknil: »Konec je sedaj dr. Koroščeve sakrosančnosti.« Iz tega se da sklepati, da naši jugosloveni pri internacijah niso bili tako nedolžni, kot je sedaj »Jutro« hotelo dopovedovati. Radi jim sicer verjamemo, da jutrovcu niso odločili o konfinacijah, kajti za tak ukrep nikdar niso imeli dovolj moči, toda iz tega govora in iz takratnega hujšakaškega pisanja njihovega časopisja izhaja, da so se vsekakor dali od čaršije izrabiti kot priganjači ter so zato kot pomagači krivi na tistih ukrepih.

In kakšno nagrado so dobili za to nelepoto delo? Naj v ilustracijo navedemo le eno samo dejstvo: Dr. Kramarjevi somišljeniki so trikrat zapovrstjo v tistih letih skozi daljšo dobo načelovali ministrstvu za socialno politiko, pa niti eden od teh treh ministrov ni izposloval tistih 10 ali 20 milijonov za ljubljansko bolnico. In ko je deputacija zdravnikov enemu od njih napravila ta očitek, je odgovoril: »Ni ljubljanske bolnice kriva, da je premajhna, — bolnikov je preveč! Naj se zmanjša število bolnikov, pa bo odpadel vsak povod za pritožbo.« Bolj genialnega odgovora pač še ni dal noben politik, a tudi bolj klavrne vloge še ni nihče igral kot ti naši jugosloveni.

Program Slovencev ostane avtonomija

Iz uradnih vrst slovenskih političnih predstavnikov že dolgo ni prišla beseda avtonomija, tako da je med ljudstvom upravičeno nastalo prepričanje, da je uresničenje te za kulturni, gospodarski in narodni napredek Slovencev neizogibno potrebna zahteva od vodstva slovenskega naroda bilo opuščeno. S tem večjim zadovoljstvom so Slovenci vzeli na znanje izjavi dr. Kulovca in bana dr. Natlačena, da slej ko prej zahtevamo svojo avtonomijo v okviru te države. Ta zahteva je tem bolj

čitnicami, da ne bi bilo prevelikih izprememb v našem osebju med šolskim letom.

V najnižjih razredih srednjih šol naj poučujejo najsposobnejši in najboljši vzgojitelji.

Prosvetna oblast naj predloge za izpremembo zakona o ljudskih in srednjih šolah da v pregled in v razpravo širšemu krogu staršev in vzgojiteljev, preden jih uveljavi.

V ljudski šoli se naj v novem učnem načrtu, ki se pripravlja, zagotovi čim več ur materinemu jeziku.

Želeti bi bila strožja cenzura filmov, ker so nekateri preveč krvavi, drugi preveč razkošni in vzbujajo mladini manjvredne nagone in želje, ter jo s tem odvajajo od resnega dela pri lastni pripravi za življenje.

Zveza društev »Šola in dom« izdaja za srednje in meščanske šole knjige, ki so po učnem načrtu predpisane kot domače berilo iz tujih jezikov. Do sedaj so izšle v njeni založbi tri srbskohrvaške, štiri nemške in dve francoski knjigi. (Narodne pesmi, dva zvezka; Šenoa: Karanfil s pjesnikova groba; O. Ludwig: Der Erbförster; Grimms: Märchen dva zvezka; J. Eichendorf: Aus dem Leben eines Taugenichts; Pervault: Contes de Fées in Komentar k Mollirovemu Bourgeois gentilhomme.) Knjige razpošilja zveza naravnost dijakom ter jim daje pri skupnem naročilu za vsakih deset plačanih izvodov še en izvod brezplačno za siromašne učence. Namen izdajanja knjig je, omogočiti dijakom in staršem, da si nabavijo knjige čim ceneje; zato zveza ne dela za dobiček, temveč le za kritje lastnih stroškov in ohranitev obratnega kapitala.

upravičena, ker še vedno Slovenija plačuje vsaj 500 milijonov dinarjev na leto preveč v centralo, a naše potrebe postajajo vsako leto večje, naše javno življenje pa zaradi tega prihaja v vedno večji zastoj. Naše železnice čakajo že dolgo, da bi prišle na predvojno višino, naše železniške postaje so mnogo premajhne in zastarele za sedanjí povečani promet, naše bolnišnice že zdavnaj ne odgovarjajo sodobnim zdravstvenim zahtevam, naše ceste zadoščajo kvečjemu za promet pred 50 leti, javne stavbe so ostale v zanemarjenem stanju, Akademija znanosti nima skoraj nobenih tvarnih sredstev, vseučilišče še sedaj nima svojih prostorov, medicinska fakulteta je brez neizogibno potrebne klinike, manjkajo instituti, naš simfonični orkester je treba dvigniti na evropsko višino, potrebno nam je novo veliko gledališče, ker sedanjí še daleč ne zadoščata, da bi mogli

Ošlak Ferdinand:

Spomini na osvobodilne boje za Štajersko in Koroško v letih 1918-1920

(Nadaljevanje.)

Moje zadnje srečanje z dr. Kamnikarjem.

Ko je v Radgono prispel bataljon hrvaških prostovoljcev, da zamenja našo stotnijo, je bilo pri radgonskih Nemcih opažati, kakor da bi jim bilo ljubše, če bi Zeilhoferjevi ostali v Radgoni. Hrvate, ki jih še niso spoznali, so nekoliko bolj nezaupno gledali. Povpraševali so naše vojake, kdaj in kam gredo.

Bilo je dne 18. februarja l. 1919., dan pred našim odhodom iz Radgone, ko dobim od dr. Kamnikerja ustno sporočeno prošnjo za kratek zaupni sestanek popolnoma zasebnega značaja. Po kratkem preudarku, da kakšen zaseben pogovor ne more nikomur škodovati, sem na sestanek pristal.

Dr. Kamniker se mi je pri tem zadnjem srečanju od srca zahvalil, da sem rešil njegovi ženi in njemu življenje ter mi zagotovil, da mi bo do smrti hvaležen in pripravljen za vsako kedaj potrebno mi kakršno koli protiuslugo, ki bo v njegovih močeh oziroma v močeh njegove družine. Za plemenito ravnanje z ostalimi meščani se mi je pa v županovem in svojem imenu, kakor tudi v imenu občine in vseh meščanov zahvalil in zagotovil, da ne najde sredstev, da se mi v imenu vseh za vse to oddolži. Na moj ugovor, da sem kot vojak in človek storil le svojo dolžnost, je ta »rojeni diplomat« pripomnil, da bi tudi

razviti vse naše tvorne sile do zares umetniške višine. Naše uradništvo mora dobiti boljše plače, državne banke morajo biti avtonomne po pokrajinah in morajo začeti zidati palače tudi pri nas, ne samo v Belgradu. Naša mesta morajo vendar kedaj že začeti napredovati, ne pa ostati v okviru predvojne provincialnosti. Fondi se morajo razdeliti in mi Slovenci moramo biti pri njih upravi enako deležni kot so Srbi, denar, kolikor ga pobirajo pri nas, mora tudi le nam priti v korist. Denar iz našega socialnega zavarovanja mora ostati pri nas itd. itd. V centralistično urejeni državi nikdar in ničesar ne bomo dosegli, pa bomo morali ostati provinca, ki o ničemer ne odloča.

Nasprotnikov slovenske avtonomije danes ni več mnogo. Kolikor jih pa še je, so to na eni strani ljudje, ki gledajo na javne zadeve samo s čustvi, ne pa z očmi, in v napačni domnevi, da je država močnejša le tedaj, če je centralistično urejena, kar pa je najbolje ovrženo s tem, da so propadle centralistično urejene države: Češko-Slovaška, Poljska, Belgija in Francija. Pomisleki glede življenjske sposobnosti avtonomne Slovenije pa so bili že večkrat ovrženi, in po vsestransko utemeljenih obravnavah je bilo dokazano, da je napredek Slovenije mogoč edinole takrat, če se naš denar uporabi pri nas. Kolikor pa so na drugi strani zoper avtonomijo, odločajo le strankarske koristi. Ni to noben vzrok zoper avtonomijo, kajti narodne koristi so nad strankarskimi. Je pa med nasprotniki avtonomije še nekaj konjunkturistov — gospodarstvenikov, ki imajo od centralizma sijajne dohodke, in ti ljudje, če zagovarjajo centralizem, branijo le svoj lastni žep ter si v ta namen izmišljajo razne gospodarske teorije. Ni izključeno, da so tudi dr. Korošcu natvezli kedaj kakšno tako »teorijo«. »Slovenec« je že svoje dni zavrnil takšne gospodarstvenike iz svojih lastnih vrst in le še malo je pri nas gospodarstvenikov, ki ne bi bili spoznali kot edini mogoči izhod iz slovenske stiske — popolno finančno avtonomijo. Belgrad si je tudi s slovenskim denarjem tako opomogel, da je mesto s krasnimi palačami in da ima že čez 2500 milijonov. Čas je že, da tudi Slovenija začne nase misliti!

Zmeraj več centralizma

Zdaj v vojni, ko se vsaka stvar dvakrat čuti, se čuti tudi centralizem huje kakor kdaj prej. Ker nimamo nobene samouprave, plačujemo živila mnogo dražje kakor drugod, medtem ko so drugi tista živila, ki jih mi proizvajamo dovolj, kakor na primero ali krompir, pokupili pri nas za nizko ceno in v tolikšni množini, da nam jih utegne še doma primanjkovati. Prav zadnje čase beremo, da se je na Hrvaškem

vsak drugi namesto mene bil storil le svojo dolžnost, toda njegove žene, njega, župana itd. bi danes ne bilo več med živimi. Pri teh besedah sem se spomnil na nameravani atentat z ročnimi granatami, ki sem ga svoje dni preprečil, o katerem pa Kamnikerju seveda ni bilo ničesar znane. Uvidel sem pa, da je njegov pogled v vse, kar se je med boji odigravalo, veliko globlji, kakor bi si bil kdo mislil.

Popisani sestanek je bil moj zadnji stik z dr. Kamnikerjem, ki sem ga, čeprav sem imel čisto vest, obdržal do danes za sebe. Krepko mi je stisnil s svojo koščenoro roko v slovo in ko sem dolga leta po tem slovesu ob njegovi smrti bral dolge obmrtnice, ki so jih prinašali nemško-avstrijski listi, sem šele spoznal, kako veliki narodi cenijo in spoštujejo svoje za narod in domovino res zaslužne ljudi. Dr. Kamniker je bil že pred smrtjo zaradi Radgone in radgonskih bojev razglašen za narodnega velikana ter so ga takoj po smrti uvrstili med velike naše velike državne in narodne sosede.

Čeprav me je pozneje ravno moje prostovoljno vojaško življenje brez lastne krivde vrglo v take socialne nižine, da bi mi bila vsaka slamnata bilka lahko v pomoč in oporo, nisem nikdar mislil, še manj pa poskušal, izrabiti Kamnikerjevo prostovoljno mi ponudeno pomoč. Kot človek, ki je preponosen, da bi kaj prosil, bi take pomoči tudi, če bi bila prišla sama od sebe, ne hotel in ne mogel izkoristiti.

Nadporočnik Benedikt Zeilhofer.

Ne da bi se laskal, temveč ker se mi zdi, da je moja dolžnost, naj se še v po-

K U L T U R N I P R E G L E D

Slovenske mitološke starine

(Sledovi poganstva med Slovenci.)

olje močno pocenilo — blagodejen vpliv hrvaške samouprave, a prav tako seveda tudi sposobnejšega in dejavnijšega vodstva. Pri nas pa se o pocenitvi niti olja niti moke prav nič ne sliši, in če bi tudi na kakšne načine prišlo do nje, tedaj kakor zmeraj gotovo šele potem, ko bodo naši ljudje že šteli težke milijone proizvajalcev na jugu in ko bo spet za milijone odkodovano naše narodno gospodarstvo.

Te dneve so spet govorili razni ljudje in listi, ki si delajo strankarsko reklamo, kakor da bi se Slovenci po zaslugi različnih nad vse sposobnih vodičev le po nekakšnem približevali svoji samoupravi. Pa je ravno narobe res, vsak hip lahko bremo, da se je osnovala v Belgradu kakšna nova centralna naprava. Tako smo dobili z decembrom centralo za kurivo, v Belgradu seveda. December še ni pri kraju, pa imamo že težave s kurivom, kajti samo z dovoljenjem centrale v Belgradu se smejo prevažati drva in premog v Ljubljani. To centralo morajo namreč naši ljudje šele prositi za dovoljenje, da smejo prevažati drva. In kedar je še kaka centrala v Belgradu hitro delala! Zato seveda naši trgovci dovoljenja ali sploh ne dobe, ali pa mnogo prepozno, tako da zamujajo čas. Da pa je čas za nabavo kuriva najbolj dragocen takrat, kadar je najbolj mraz, ne pa morebiti o sv. Jakobu, to ve ves svet, razen morebiti kakšne naše centrale.

Sicer pa prava reč — glavno je, da imamo vodiče, ki bodo že poskrbeli, da ostane pri starem.

Kaj pišejo listi

„Novi red“

Angleško stališče glede novega reda v Evropi, kakor ga napovedujejo sile osi, označuje angleški dnevnik »Manchester Guardian« takole:

Anglija je hotela zmeraj, da bi živeli evropski narodi svobodno, tako kakor žive Britanci sami. Nikoli ni nameravala, da bi svoja politična načela vsiljevala drugim narodom.

Danes pa je Anglija zainteresirana v vprašanju evropske prihodnosti, ker ji želi dati pečat demokracije in svobode, in sicer ne le glede na samo sebe, ampak tudi v korist vseh ostalih evropskih narodov. V nasprotju z govorjenjem o obnovi Evrope, kakršno namerava Hitler, se bomo lotili mi dela s pomočjo določenega načrta, ki bo obravnaval Evropo kot celino.

Glede na neki govor angleškega parlamentarca Bevina pa piše »Manchester Guardian«:

Bevin je stvari zelo ustregel, ko je pogumno povedal, da naši mirovni cilji niso negativni in da se moramo v naši notranji in zunanji politiki držati načel, ki jih je označil Churchill z besedami »mali človek naprej!« Po Bevinovih besedah smo se odločili, ustvariti nov gospodarski red. Nikoli ne bomo dali, da bi bila kjer koli brezposelnost ali lakota. Ne bomo tr-

Zgodovinar dr. Jesip Mal je priobčil pod zgorejšim naslovom v 1.—4. zvezku »Glasnika muzejskega društva za Slovenijo« iz leta 1940. obširno obravnavo, ki ima pomen ne le za zgodovinarja, ampak za vse slovenske kulturne delavce. Zato se nam zdi potrebno, da jo omenimo in na kratko podamo vsaj nekaj dognanj dr. Mala iz slovenske mitologije, ki je še precej nepreiskano polje. Dr. Mal se opira na slovensko, rusko, nemško, srbsko in drugo knjištvo ter na lastne izsledke, ki jih je našel med ljudstvom. Išče sestavine bajeslovja starih Slovencev v starih ljudskih navadah, običajih in obredih ter ugotavlja, da je nujno potrebno zbiranje tega narodnega blaga, ki je dostikrat ohranjeno samo še v drobtincah, ker je izza terezijanskih in jožefinskih časov zaradi nasprotovanja »presvetlenih« oblasti premnogo starih koledniških, svatovskih, pogrebnih in drugih običajev ali popolnoma prenehalo ali pa so hudo obledeli. Edino slovenska žena je te »bajeverne« ostanke po živem izročilu ohranjela iz roda v rod ter deloma ohranila stare navade, običaje in obrede, ki so še sledovi poganstva med Slovenci. In to vključuje tudi, da je moški svet le prerad gledal zviška in s posmehom na to »bajeverstvo«. Bajeslovno gradivo — pravi dr. Mal — je tisto, na podlagi česar je mogoče v zvezi z redkimi zapisanimi podatki in s primerjavo s stanjem in razmerami vzhodnoslovenskega kulturnega kroga, za katerega teko bogatejši viri, brez nekritičnega posploševanja in brez kakšnega divjega etimologiziranja ustvariti sliko verskega in duhovnega življenja starih Slovencev. Doslej so dostikrat zgodovinarji — tudi med sloven-

peli nobenih predprav in naša glavna naloga bo, da ustvarimo nov način mišljenja. Povojni svet se mora ustanoviti na popolnoma drugem redu, kjer ne bo predprav. S takim duhom ne bo prežela po vojni samo Anglija, ta duh mora zajeti ves svet, vse stanove, posebno pa tiste, ki proizvajajo. Pri tem delu bo morala po vojni sodelovati tudi Amerika.

Mirovni cilji Velike Britanije

Pod vplivom nemško-italijanske propagande za nov red v Evropi so začeli tudi angleški listi obravnavati vprašanje bodoče ureditve sveta. Tako piše »Times«, ki dejansko zmeraj izraža nekakšno angleško uradno mnenje:

Vojaške zveze v stari obliki so se pokazale prav tako zastarele kakor nauk o kolektivni varnosti, ki so ga pridigali v Ženevi dolga leta zaslonj. Papirne zaveze se prikazujejo pod

skimi se je to dogodilo — posploševali kakšen izjemen primer ter so zaznamovali kot manjvreden ves narod, ki da mu ni bilo bilo nikoli usojeno kaj drugega, kot da je slepo služil vsakomur kot gospodarju in se je pokazala celo med zgodovinarji trditve, da je v davnih časih mogel mirno med našim ljudstvom uganjati spolnost sleherni nasilni klativitez. Naši zgodovinarji so začeli dvomiti, da bi stari Slovenci sploh imeli kakšne višje predstave o duhovnem in tvarnem svetu. Mitološka bitja so pripoznavali večjim narodom, za Slovence pa bi bilo to le nedovoljena aplikacija staroruskih razmer.

Raziskavanja dr. Mala so pa precej odgrnila zaveso staroslovenskega bogatega duhovnega življenja, ki je zrastle seveda iz praslavenskih korenin in je dobilo pozneje lastno podobo.

Dvoeverstvo je bilo tudi med Slovenci živo še dolgo po tem, ko so Slovenci sprejeli krščanstvo tako, da stari Slovenci, vključno temu, da so bili na zunaj kristjani, niso mogli pozabiti svojih starih domačih poganskih bogov, starih domačih poganskih navad in vere v razne domače, hišne, poljske, gozdne in vodne duhove, v Vile in Rojenice, ki so spremljale človeka od rojstva do smrti, pa tudi ne vere v čarovništvo in »zagovore«, ki so ukazovali ognju, vodi in vetrovom, prinašali plodnost, bolezen in zdravje in so besedilo teh zagovorov zaupali šele na smrtni postelji svojemu nasledniku. Stara pogska naziranja so le povrh prebeljena živela še naprej, tako da še v 12. in 13. stoletju veliko odraslih Slovencev ni bilo krščenih. Oglejski patriarh Bertold je l. 1228. poročal, da ljudstvo posnema pogske nava-

pogoj novodobne vojne kot brezsmiselne, razen če že vnaprej določajo »stav« vojaških sil, ter da skupna strategija opredeljuje take vojaške zaveznosti. Pogoj pa ostane zmeraj, da se ujemajo države, ki so se med seboj zavezale, v lojalnosti in svetovnem naziranju. Stava britanske zveze utegne sicer prikazati rešitev vprašanja, kajti ta stavba je združljiva z bistvenim vprašanjem velenjenih držav in izključuje podreditve enega udeležence diktatu drugega. Nujna naloga je, najti rešitev, ki je prilagojena potrebam medsebojno se spoštujočega občestva. Prav zaradi tega ne sme biti zložitve sil Anglije z njenimi evropskimi zaveznicami izključno zadeva vojaške potrebe. Gospodarski razvoj, ki je povzročil revolucionarne spremembe v vojskovanju, je treba upoštevati, in načrtno sodelovanje, porojeno v stiski vojne, ne sme v miru spet zginiti. Anglija ima dolžnost, da položi vklado za nov gospodarski red v sodelovanju z malimi državami, s katerimi jo veže toliko vezi in simpatij. Nov gospodarski red mora upoštevati koristi vseh držav, in vse se mora zgoditi, da se obrt in poljedelstvo lahko skupno razvijata in uspevata.

bili »Pozor«, poročnik Hercog je stotniji poveljeval »Pozdrav« in ko se je voz približal, so štirje vojaki vodili konje. S prepevanjem domoljubnih pesmi in »živijo Zeilhofer« klici se je nato stotnija pridružila vozu in je slavnostno spremila svoje-ga prvega radgonskega slovenskega poveljnika, ranjenca in junaka, do Pistorjeve vojašnice. Ta dogodek omenjam, ker je dokaz, kako elitna četa je bila takratna Zeilhoferjeva radgonska posadka, sestojela iz samih slovenskih prostovoljcev, in ker naj bo za zgled našim prihodnjim pokolenjem. Še danes, če tudi po več ko 22 letih, kjer koli srečam tovariše iz Radgone, me z velikim spoštovanjem povprašujejo po svojem nekdanjem poveljniku. Kakor vidim, bodo ostali vse svoje življenje ponosni, da so bili vojaki in zmagovalci bojevniki radgonske Zeilhoferjeve posadke v letu 1918/19.

Priznanja udeležencem radgonske bitke.

Kdor je v letih po svetovni vojni zasledoval, kako se je večina držav svojim služnim bojnikom in legionarjem oddolžila za vse, kar so v bojih svoji domovini s požrtvovalnostjo in hrabrostjo koristili, se ne bo čudil, da se je tudi takratna mala 48 odstotno socialistično, torej politično protivojaško usmerjena republika Nemška Avstrija — država brez vsake vojaške obveznosti — znala svojim legionarjem, ki so se bojevali zoper nas za Radgono itd., prav lepo, ne samo s častmi, temveč tudi tvarno obdolžiti. Zagotovila jim je dosmrtno rente in denarne nagrade; dala jim je prednost pri sprejemanju in napredovanju v državni službi, kjer so iz-

de, in je dal, da to prepreči, sezidati cerkev v Črnomlju. Kobaridci na Goriškem so še sto let pozneje po božje čistili drevo in studenec. Ljubljanski škof Tomaž Hren je v pridigi 25. aprila l. 1907. nastopil zoper češčenje poganskih božstev Lade, Plejna in Poberina, in škof Slomšek je še sredi 19. stoletja moral nastopiti zoper novo ljudsko božjo pot k neki smreki pri Vitanju. Ko so pastirji prvič gnali spomlad žvino na pašo, so kleče molili pod gabrom, da bi jim »sveti Velko« (slovanski bog Veles) ohranil živino zdravo.

Vse to so dokazi, ki jih navaja dr. Mal, kako močna je bila mitologija starih Slovencev. Kakor drugi Slovani so čistili tudi stari Slovenci prikazni v naravi kot poljedelci. Nadnaravna bitja so jim oživljala dom, polje in gozd in jih varovala pred nesrečami. Osnova slovenskega in tudi slovenskega bajeslovja je bog ognja in za njim sonca. Krščanstvo je pustilo vero v svetost ognja, ki ga n. pr. na velikonočno soboto cerkev blagoslavlja; namesto pogskega ognika je postavilo sv. Elijo. Bog ognja se je prav kmalu združil s sončnim božtvom. Stari Slovenci so zažigali kresove ob dnevih, ko je stalo sonce najvišje. Ljudska pripovedka pripoveduje, da je bil martinček, ki se tako rad sonči, nekaj človek, ker je pa sonce molil, ga je Bog izpremenil v žival. V Podjuni in v Rožu je navada, ki se je ohranila še iz poganskih časov, da gredo kmetje o veliki noči, ko sonce prebujata naravo, ob sončnem vzhodu na polja, kjer opravljajo molitve, obrnjeni proti vzhodu k soncu. Da so bili bližje sončnemu božtvu, so se zbirali stari Slovenci k obrednim slovesnostim najrajši na višavah, kjer so bila njihova naravna svetišča. Dr. Mal pravi, da so zaradi starega izročila tudi v dobi krščanstva Slovenci postavili nešteto cerkvi in kapel na vrhovih gora, kakor jih med našimi sosedi nikjer ni najti. Ker je bil petelin daritvena žival sončnemu božtvu in je bilo sončno božstvo tudi varuh zakonske zveze in rodovitnosti, nosi še sedaj nevesta ob Zilji na Koroškem na enem roglju vil svečo, na drugem pa petelina. Na slemenih streh postavljajo še danes podobo petelina. Pogske predstave o moči ognja je preneslo krščanstvo na sveče, ki jih na svečnico blagoslavlja za hišnega gospodarja kot nekdanjega verskega predstojnika družine. Na čaščenje sonca spominjajo še danes premnoge ženitovanske navade. Da so že stari Slovenci praznovali Božič že v poganskih časih, dokazuje navada, da so o Božiču pogasili na ognjišču ogenj in prižgali nov živ ogenj, ki daje novo rast in plodnost, ker se o Božiču sončna luč prerodi. V velikonskem okraju so še v sredi 19. stoletja kurili božične kresove. V celovski kotlini

sebnih vrstah spomnim prvega slovenskega poveljnika takratne Radgone, nadporočnika Benedikta Zeilhoferja.

Rojen dne 7. maja 1891. v Poljčanah kot sin znane učiteljske družine Josipa in Ivane Zeilhofer je svoja deška leta preživel pod našim zelenim Bočem. Studiral je v Mariboru ter se je kakor njegovi bratje posvetil vzgoji mladine. Kot učitelj je poučeval v raznih krajih na slovenskem štajerskem. Svetovna vojna ga je potegnila v svoj vrtnec, kjer je dosegel stopnjo nadporočnika ter se je posebno pri planinskih četah na laškem bojišču večkrat izredno odlikoval.

Ob prevratu je bil med prvimi, ki so se v Mariboru pridružili generalu Maistru in ni čuda, da je Maister v takratnem komaj 28 letnem zelo resnem mladeniču na prvi pogled spoznal moža, ki mu lahko zaupa in prepusti eno svojih najbolj nevarnih ter veliko samostojnosti zahtevajočih nalog, t. j. zasedbo železnice Spilje—Radgona, ter mesta in okraja Radgone. Kako odlično je Zeilhofer to svojo nalogo rešil in kako zgledno so bili po njegovih zaslugah odbiti sovražni napadi ter končani radgonski boji, je bralcem že znano. Vsemu že povedanemu bi dodal le to, da je Zeilhoferjeva neutrudna delavnost, pridnost, poštenost, stalna skrb in briga za vse njegove vojake, za povzdigo njihovega duha in domoljubna vzgoja, najlepši red ter pravična in stroga disciplina v zvezi z ostalimi dobrimi in lepimi vojaškovi-zgojnimi lastnostmi, ki so ob izbruhu bojev krasile radgonsko posadko, bile devet tednov dolgo Zeilhoferjevo mučno in nepoplačljivo delo. Vso to veliko delo je

opravil Zeilhofer s podporo svojih poveljnikov vodov. Obnova discipline — kar gre, kakor znano, edino z vajami in strogostjo — zraven pa okupacijska in obmejna služba in to z moštvom vseh svetovnih nazorov in mišljenj, ki so prišli iz vseh delov sveta, je Zeilhoferju imenitno uspela.

Organizacija obmejne, rekel bi lahko tudi frontne službe, je Zeilhoferju uspela tako, kakor se mu je posrečilo izuriti in pripraviti svojo posadko za boje. Tako je na primer ves njegov obmejni rajon, ki smo ga z orožjem držali, bil na naši in nasprotni strani stalno opazovan in agitatorično obdelovan. V mislih imam nalašč izbrane poizvedovalce in agitatorje, ki so na obeli razneh med obmejnimi prebivalstvom širili razpoloženje za Slovenijo in Jugoslavijo, pazili, zasledovali in pobijali nemško-avstrijsko protiajitacijo ter opazovali gibanje nasprotnikovih vojaških oddelkov.

Zeilhofer je, ko je bila uspešno končana bitka v Radgoni, kjer je sam prelil kri za domovino, užival veliko zaupanje svojih vojakov in predpostavljanih. Zavest, da so njegove skrbi, brige in delo mnogo pripomogle k uspešnemu izidu bojev, je pridrila v glavo slehernega. Ko se je vrnil kot rekonvalescent iz Slatine-Radencev v Radgono na dan 13. februarja l. 1919., se je pokazalo, kako zna pravilno vzgojeno vojaštvo svojega poveljnika, ki je v bojih na srečo rešil svojo glavo, upoštevati, ceniti in ljubiti. Cela posadka se je takrat postavila blizu murskega mostu z zastavo in cvetjem, da ga slavnostno sprejme. Ko se je pripeljal z vozom, še ves slaboten, čez Muro, so voz ustavili, trobentači so zatro-

redno hitro napredovali do najvišjih stopenj itd. Najbolj zaslužnim je pa povrh kupila in podarila cele hiše in druge tvarne vrednosti, da ne govorim o postavitvi raznih spomenikov itd.

Kakšno priznanje so pa pri nas dosegli tisti, ki so v Radgoni iz idealizma in ljubezni do domovine postavljali svoja mlada življenja na kocke, ve najbolj vsak radgonski borec sam. Poveljnik zmagovalne obrambe Radgone, ki je pozneje postal aktivni častnik in še danes služi, je doslej, torej po več kakor dvaindvajsetih letih, napredoval za eno celo stopnjo. Iz takratnega nadporočnika je v tem času postal stotnik, tako da je ta stari in zaslužni borec iz osvobodilnih bojev po stopnji tovariš ali pa celo nižji od mladeničev, ki bi jim ne le samo po izkustvih, temveč tudi po letih že lahko bil oče. Kar mene zadene lahko povem, da sem nekaj let po radgonskih bojih bil prisiljen, vojaški poklic pustiti, ker me niso marali, in si iskati eksistence v tujini, čez oceane, na drugih kontinentih. Ker sem skrivaj iskal službe — prestopke, ki bi se bil lahko z disciplinskim ukorom končal — mi je bila natvezena vohunska afera, kost, na kateri je naše, za njim pa svetovno časopisje, s častno izjemo mariborskih listov, ki so me pod vplivom mojega pokojnega brata, takrat komaj 22 letnega mestnega občinskega svetnika in ravnatelja tiskarne, Josipa Oslaka branili in pomilovali, glodalo ter na ta način pomagalo mene tiščati in porivati na »goro Kalvarijo«, po kateri ravno zaradi tega še danes do neke mere prav težko nosim svoj življenjski križ.

(Dalje prihodnjič.)

kurijo kres na predvečer sv. Jurija, plešejo okoli ognja in kotalijo po hribu navzdol žareče plošče, ki so bile nekdanj Slovencem prispodoba sonca. Velikonočni kolači merijo po svoji obliki na sonce. Na Belokranjskem prepevajo o kresu pesmi o siroti-kresnici, ki jo zasnuje sončni sin iz devete dežele. Slovenci so imenovali sončnega boga poletne rodovitnosti Kresnik in med ljudstvom je bila vera, da ima vsak kraj ali dežela svojega varuha, Kresnika. Namesto Jarila, poganskega boga spomladanskega sončnega prerodenja in rodovitnosti, je stopil pri Rusih in pri Slovencih v času krščanstva sv. Jurij. Bog označuje prvotno bogastvo, ne boštvo, ubog je pojem revščine. Dr. Mal popravlja Brücknerja, ki misli, da je Triglav čisto novo troglavo boštvo, in ugotavlja, da so tudi Srbi že poznali boga Triglava in da je naš gorski velikan Triglav v zvezi z češčenjem boga Triglava. Bog Perun se skriva v sovetskem hudem vzkliku: »Para te vzemi, da bi te Para, šmentana Para itd. Pač pa zavrača dr. Mal Brücknerja, ki misli, da spominja gorenjsko Velesovo na boga Velesa, varuha živine, čred in pastirjev. Spomin na boginjo Mokošo je ohranjen v slovenski pripovedi o mogočni čarovnici Mokoški, ki je bila nekdanj ajdovska kraljica. Hišnega boga Domovoja imenujeje Slovenci dedeka. O Rojenicah pripovedujejo, da je Bog že z Adamom in Evo postavil na svet tudi tri Rojenice, ki naj bi sodile o vsem človekovem dejanju in nehanju. Gospodar žitnega polja je bil Polevoj ali žitni ded, škof Hren je nastopil zoper češčenje Plejna, najbrž Polevoja. Stari Slovani so imeli ne le gozd, ampak tudi posamezno drevo za bivališče boga. Pod drevesi so se vršile v poganskih časih poroke. Da bi odpravili češčenje dreves, so tudi na Slovenskem postavili ravno v gozdih vse polno kapelic in cerkv. Tudi studenci so veljali starim Slovanom za bivališče boštev, Vile pa so prebivale ob rekah. Slovenski Povedanji mož, ruski Vodnjanov, prebiva v rekah in jezerih. Vodna gladina je v božični in tudi kresni noči pokazala slovenskemu dekletu prihodnjega moža. Še nedavno je bila navada, da so dekleta darovala vodi kakšen denar z besedami: »Ljuba voda! Darujem ti od dna do dna, sem za moža že dosti godna!« Stari Slovenci so posebej imeli tudi razne praznike in se jim priporočali. Zato srečujemo imena sv. Nedelja, Torek pri Plešivcu, Podstreda, Podčetrtek, sv. Sobota itd. Na praznovanje sonca spominjajo različne obredne in bajeslovne posebnosti, n. pr. koledniški prazniki = božični prazniki, poprtniki (kar odgovarja ruskemu paprotniku), ki so obredna jed. Pogansko stravo nadaljujejo sedaj slovenske pogrebne sedmine. Magično moč so pripisovali Slovenci trikratnemu ponavljanju kakšnega dejanja. S tem trojnim obkroževanjem naj bi nastal čarodejni ris (krog), ki varuje hudega tiste, ki so v njem. Od tod so razumljive ženitovnjaške navade in je pojasnjen tudi trikratni obhod knežjega kamna pri ustoličenju koroškega vojvoda.

Dr. Mal sklepa svoj sestavek: »Slovenske mitološke starine« z željo, da bi bilo še v poslednji uri ugotovljeno in ohranjeno vse narodopisno blago, kolikor ga je še med preprostimi, po posvečenih starih izročilih živečim ljudstvom, ker je to narodopisno blago važen vir za spoznavanje najstarejše narodove kulture posebno še za to, ker take navade pojasnjujejo razmere, o katerih vsi drugi viri molče. Pravilno poudarja, da te navade niso naša zaostalost in nazadnjaštvo ali pa naša rana in revščina, ampak so dragocena dediščina naše stare, samosvoje slovenske kulture, obledela slika ostankov miselnosti sklenjenega svetovnega nazora naših prednikov.

— o —

la laž. Da bi bil Prijatelj zapisal kmetu »razmeroma nagli povratek k redu« v dobro, je ponarejeno; P. je zapisal: »Sploh pa se mora reči, da se je slovenski kmet, od nekdanj že vaju pokorščine in poslušnosti, razmeroma naglo umiril in povrnil k redu«. Zakaj A. Javor ni dosledno sklepal, da mu je tudi pokorščina in poslušnost zapisal v dobro? »Zanimivost svoje vrste« ni Prijateljevo pojmovanje slovenske kmečke konservativnosti, marveč kako je to pojmovanje A. Javor zasakal: prvemu je kmet konservativen, starokopiten in za vse moderne ideje racionalnejšega obdelovanja zemlje... kaj malo dostopen; drugi pa je iz tega napravil filium ante patrem: konservativen je Prijatelju kmet zato, »ker je bil kaj malo dostopen...«!

Ali vam še ni dovolj, g. profesor? Zdi se, da ne, sicer bi ne bilo mogoče, da ste dali impratur za stavke, v katerih A. Javor dolži Prijatelja, da je slabo vzgajal akademsko mladino, pri čemer je »njegova odgovornost še toliko večja, kolikor gre za vzgojo bodočih vzgojiteljev.« Torej »njegova kri pride na nas in naše otroke! In za kaj jo je vzgajal? »Govoriti ex cathedra o glavnih elementih narodnosti« v Prijateljevem smislu in razglasiti Bleiweisov konservativizem za »tvorni« — se konec koncev pravi vzgajati tudi sodobni slovenski inteligenčni naraščaj v duhu tradicionalne slovenske programske omejenosti in politikantstva. (Danes je mogoče tak duh dovesti celo v sklad — s »protektoratsko mentaliteto«.)

G. doktor, če prej niste prebrali in premislili teh podkanih, jih preberite in premislite sedaj! Zatopite se samo za hip v Prijateljevo osebnost, primerjajte jo s krivično podobo A. Javora in potem se vprašajte, za kaj ste odgovorni!

Joka Žigon

Švicarski svobodnjak Georg Sidler

ki je živel v letih 1782.—1861., se je prislavljal posebno kot borec za švicarsko neodvisnost v napoleonskih vojnah. Bil je prav originalen, odkritosrčen in močan človek. Napoleonovemu zunanjemu ministru Talleyrandu je na primer stisnil roko tako močno, da je ta od bolečine zakričal in mu ostal zaradi tega vedno sovražen; avstrijskega poslanika, ki je v nekem zapnem pogovoru izrazil dvom v moč švicarske zvezne republike, pa je zagrabil za hlačni pas in ga z eno roko postavil na mizo. O tem značajnem in neupogljivem borecu za svobodo je izdala zdaj 292 strani obsegajočo knjigo švicarska založba Rotapfel. Biografijo je napisal dr. Welti, urednik »Neue Zürcher Zeitung«.

Jezikovni kotichek

O »zvršilnem sedanjiku«.

Kadar hočemo izraziti, da je kako dejanje izvršeno s tem, da ga izrečemo (v 1. osebi), rabijo n. pr. dr. Gregor Pečjak, Jos. Stritar, Števan Kuzmič, in večidel tudi Trubar sedanjik nedovršnega glagola; prav tako vsi drugi Slovani razen Lužičkih Srbov. V dokaz tega naj navedemo nekaj vzgledov: 1. II. Kor. 1,23 (Pečjak, Stritar:) kličem Boga za pričo; (Kuzmič:) szvedoka Bogà zovém; (Trubar:) klizhem na Buga k ani pryzhi. — 2. Mat. 26,63 (P.) rotim te; (Str.) zaklinjam te; (K.) primarjam te; (Str.) jest tebe saklinam. — 3. Rimlj. 3,31 (P.) postavu upostavljam; (S.) postavljamo; (K.) pravdo potrdjavamo; (Tr.) to postavu terdim. — 4. Jan. 20, 21 (S.) jaz pošiljam vas; (Fr.) jest vas poshilem (dialektična izgovarjava besede pošiljam) — [P. izjemoma: jaz vas pošljam, K.: poslem.] — 5. II. Kor. 8,10 (P.) svēt dajem; (S.) dajem svēt; (K.) tanács vám dáyam; (Tr.) vom svetuiem. — 6. Luk. 2,10 (P., Str.) oznanjam vam veselje; (K.) nazvisešavam vám radost; (Tr.) osnanuiem vesselie. — 7. I. Kor. 12, 3 (P.) vam v vednost dajem; (S.) vam dajem na znanje; (K.) na znánye vám dām (izjemoma dovršnik); (Tr.)

¹ »Sv. pismo novega zakona, 2. natis. Priredili dr. Fr. Jeršič, dr. Gr. Pečjak, dr. A. Snoj, I. del, Lj. 1937. II. del, Lj. 1939. (Besedilo je Pečjakovo.)

² »Sv. pismo starega in novega zakona. V Lj. Založila Britanska in inozemska svetopisemska družba. 1931. (Besedilo je Stritarjevo.)

³ Števan Kuzmies, »Nouvi zákon, 1771« u Halli Saxonskoj.

⁴ Pr. Trubar, »Ta prvi deil tige Noviga Testamenta«, 1557; »Ta II. deil tige N. T.«, 1577.

vom dajem nasnane. — 8. I. Kor. 15, 51 (P. dovršnik:) skrivnost vam povem; (S.) skrivnost vam govorim; (K.) skzkrovnoszt vám povejm (izjemoma dovršnik); (Tr.) vom pravim eno skrivno rezh. — 9. Luk. 23, 46 (P. izjemoma dovršnik:) izročim svojo dušo; (S.) izročam duha svojega; (K.) poráčsam dūso mojo; (Tr.) poročam mui duh. — 10. Rimlj. 12, 3 (P.) naročam; (S., K., Tr.) pravim. — 11. Rimlj. 11, 13 (P., K.) pravim; (S., Tr.) govorim. — 12. Rimlj. 11, 1 in 11, 11 (S., K. in Tr.) pravim — toda P.: dovršnik vprašam. — V nekaterih primerih pa ima Trubar vendar dovršnik (kjer rabijo S., S. in K. ne dovršam): 1. Apost. dela 20, 32 (Tr.) izročim, toda P.: prepuščam, S.: priporočam, K.: preporáčsam. — 2. Marko 9, 25 (Tr.) tebi sapoveim, toda P. velim, S. ukazujem, K. zapovejdam. — 3. Rimlj. 16, 1 Tr. porozhim, toda P., S. priporočam, K. poráčsam. — 4. I. Kor. 14, 18 sahalim muiga Boga, toda (P. hvala Bogu); S. zahvaljujem, K. hvalo dajem Bougi. — 5. I. Kor. 1, 14: Tr. sahalim, toda P., S. hvalim, K. hvalo dajem. — 6. Jan. 16, 7: Tr. risnizo poveim, toda P. govorim, S. pravim, K. velim. — 7. Rimlj. 16, 22: Tr. muio slushbo spoveim (t. j. pozdravim), toda P. S. pozdravljam vas, K. pozdrávlam.

V vseh navedenih stavkih ima staroekkenoslovanski prevod nedovršnike, kakor zahteva logika. Po pravici piše I. Navratil: »Wie weit man sich verirren kann, beweisen insbesondere »prejemava« (slov. Japelj) und itd.« Te besede se nanašajo na Japeljev prevod stavka v Luk. ev. 23, 41. Tam piše Pečjak: »primerno temu, kar sva storila, prejemava« (namreč: kazensko tako pravi en hudodelec drugemu). Stritar: »prejemava po delih svojih, kar sva zaslužila«. Kuzmies: jemleva. Trubar: prijemleva — toda Japelj krivo: prejemeva, torej dovršnik. Kar je Navratil »zabloda«, imenuje Miklošič »Verderbnis«, t. j. pokvaro (»Vergl. Syntax«, 1874, str. 777.). V. Bežek »pogrešek« (v letnem poročilu novomeške gimn., 1889, str. 39.), dr. Jos. Mencej »zlorabo dovršnih glagolov (Archiv f. slav. Philol., I. XXVIII., str. 51.), R. Perušek »spake« (poroč. ljubljanske I. drž. gimn., 1910, str. 26).

Dosledno in brez izjem so uporabljali te »pogreške, spake, pokvare, zablode« neki duhovniki, ki so prevajali po nalogu škofa Wolfa sv. pismo; delo je izhajalo na Wolfove stroške od l. 1856. do 1859. Rabo dovršnih glagolov v »zvršilnem« sedanjiku ali »efektivnem prezentu« (po Škrabcu) so zagovarjali Luka Pintar (1890 v Zvonu), dr. Avg. Musič (v »Archivu f. slav. Philol.«, 24. 1.), p. St. Škrabec (v 25. letniku istega strokovnega lista) in dr. A. Breznik (v svoji »Slov. slovnici«, 1. izd., 1916, § 275, 1, b; 2., 3. in 4. izd. (1921.-924 in 1934), § 255, 1, op. — Škrabec je uporabljal v dokazovanju sofizme, ki sta jih razkrila dr. Mencej in R. Perušek.

Slovenski pisatelji imajo izbiro med dvema slovniškima teorijama in praksama. Za prvo (rabo nedovršnikov v »zvršilnem« sedanjiku) govoré Stritar, Pečjak, Kuzmič, stara cerkv. slovanščina in vsi slovanski jeziki (razen lužiškega). Za drugo (rabo dovršnikov v »zvršilnem« sedanjiku) pa naš sedanji »razgovorni jezik«, jezikovna praksa Wolfovega »Sv. pisma« in — Prešernov verz (»Matiju Čopu«): »Vam izročim... pesem milo« (l. 1866. je Levstik napravil nedovršnik: »Izročam vam...«) Za prvo so boljši, močnejši razlogi.

Zdi se mi potrebno poudariti, da se rabi sedanjik dovršnih glagolov le v štirih pomenih ali funkcijah: 1. v pomenu prihodnjega dejanja: Kmalu odidem iz Ljubljane (= bom odšel);

2. v pomenu preteklega dejanja: Napoleon zbere vojsko, napade sovražnika ter ga premaga (= je zbral, napadel ter premagal);

3. v pomenu dejanja, ki se lahko vrši ob vsakem času. To velja posebno za pregovore in podobne reke: Kamor se drevo nagne, tja pade. Kogar zasačijo brez vzroga listka, mu naložijo globo;

4. v nikalnih vprašanjih z besedo »zakaj« na čelu: Zakaj mi ne odgovorite? Zakaj se ne oženiš?

Stavki v »zvršilnem sedanjiku« pa ne spadajo v nobeno izmed teh štirih vrst stavkov; zato je treba v njih rabiti nedovršnik.

—ABC—

⁵ »Beitrag zum Studium des slav. Zeitwortes aller Dialekte«, Wien, 1856, na str. 65. in v op. prvi na str. 63.

Urednik in izdajatelj: Ivan Zorec, pisatelj v Ljubljani

Očitno pismo g. dr. Ferdu Kozaku, uredniku „Sodobnosti“

Ljubljana, 26. dec. 1940.

Spoštovani g. doktor!

V sestavkih »Evropske krize in slovenski narod« in »Pripombe k slovenski literarni zgodovini«, ki sta letos izšla v vaši reviji, je A. Javor obdelal nekatere baje pok. profesorja Prijatelja »okostenele, znanstveni resnici in sodobnim slovenskim kulturnim, socialnim in političnim potrebam nasprotno dogme«, kakor jih sam označuje. Ker je jasno, da take dogme ne smejo več imeti domovinske pravice v zakladnici znanstvenih dognanj, je napravil »obračun z reakcionarnimi apriorizmi, ki ne koreninijo v snovi, temveč v zastarelih ideoloških vezeh, izvirajočih kljub vsej pomembnosti, zaslužnosti in možganski kapaciteti avtorjev — iz družbene in nazorske omejenosti«.

Po tem zelo korajžnem uvodu se je avtor s »kritično ostrino sproščene človeške bodočnosti« lotil Prijateljevih »Staroslovencev«. Najprej je ugotovil, da je neka Prijateljeva dilema »posledica meščansko-profesorskega idealističnega in nedialektičnega pojmovanja zgodovinske kategorije narod«. »Že površna analiza« gospodarskih razmer kaže to in to, a take analize Prijatelj ni izvršil, niti ni mogoče ugotoviti, da bi imel vsaj čut, da bi bila potrebna. Dogodila se mu je namreč »kate-drska, le v formalnem pogledu strokovna omejitve« na slovensko leposlovno literaturo. Od kod Prijateljeva »nezainteresiranost za ekonomsko in socialno analizo«, »analitična pomanjkljivost«? Odgovor ni težak. Tuje mu je »priznanje o kakršnem koli v zadnji instanci odločujočem vplivu gospodarskih razmer in ekonomskega razvoja«; dogmatično se krta v mejah itd., je »dogmatično ujet v meščanske pojme« itd. Meščansko pojmovanje naroda pa je v svojem bistvu ostalo »fetišistično«. Naravno je, da se znanstveniku, ki je rastele »v meščanskih solah« in se vzgajal »iz meščanskih knjig«, res ni lahko rešiti »v podzavesti zasidranega meščanskega dogmatizma«. Kolikor je Prijatelj »samoznanstvenik«, uvidi to in to, kolikor je »meščanski znanstvenik, nima poguma« izreči nekaj, kar bi rad A. Javor.

Ali ni to že dovolj, g. doktor, čeprav je šele začetek? Ali ni A. Javor že s tem karakteriziral namesto svojega »malomeščanskega znanstvenika« samega sebe? Nehote obrne revijo, ki jo bereš, in maješ z glavno: je, je, revija je. In ko zopet bereš, se ti sprejva pred očmi še nova procesija »utrinkov«: »dokaj konfuzno pojmovana

kultura«, Prijateljevemu izrazu »tvorni« se moramo pač »žalostno nasmehiti«, do kake absurdnosti vodi jezikovno kulturno drobtinčarstvo, »znanstvena pomanjkljivost«, če bi bil Prijatelj »vsaj približno pojmoval narod« pravilno, »podzavestno izraženi (meščansko) razredni smisel«, »dogmatično ujetništvo v vulgarnem« idejnem obzorju onega slovenskega malomeščana oziroma meščana, ki je hotel iz kmetovega racionalnega obdelovanja iztisniti čimveč — za sebe; in za sklep: »Prijateljeva koncepcija »Staroslovencev« je vsekakor dosledno zgrajena stavba: temelji pa na napačnih, meščansko ideoloških, analitično pomanjkljivih, v bistvu dogmatičnih postavkah. Konec koncev je kljub svojim pogostim, besedno in stilno blestečim liberalnim utrinkom — »kamrica reakcionarnih slovenskih tradicij«. G. doktor, vi ste odgovorni urednik »Sodobnosti«, jaz pa ne morem verjeti, da ste te stvari sploh brali, še manj pa, da bi upali zagovarjati tako nečisto in nesnažno pisanje.

Omenjeni sestavki pa očitujejo še hujše: neresnico. Neresnična je vsa osnova, na katero zida A. Javor svoj tempel: ne korenini v snovi, marveč v apriorizmi. Saj prav za prav ne terja od Prijatelja nič manj, kakor da bi bil moral predavati materialistično dialektiko; in ker je ni, je dogmatik itd. — sova sinici glavana pravil! Neresnična je v drobnostih. Prijatelj ne »smatra« Bleiweisove smeri za tvorni konservativizem zato, ker je zahtevala »zgolj ravnopravnost slovenščine v šoli in uradu«, marveč ker se v prvi periodi »okorelost našega konservativizma... še ni tako občutila« kot v »obdobju okorelega konservativizma«. P. ni glavnih elementov narodnosti reducirail na jezik in dokaj konfuzno pojmovano kulturo, marveč je na oporečenem mestu le trdil, da »glavni elementi narodnosti: način mišljenja, vero-rovanja, čustva in običajev, kulturne samoodločbe, vse to dobiva izraz in stalno posodo v jeziku«. Prijateljeva »dogma« o glavnih elementih narodnosti je iz trte izvita. »Dogmatična trditev, da je bila 1848 protirevolucija slovenskim narodom nacionalna potreba (Staroslovenec, I. 34)« je gladko izmišljena, čeprav zanjo A. Javor navaja celo stran (kar pa seveda ni »znanstvena pomanjkljivost«)! P. ni »slovenskega vprašanja skrčil na problem »narodovne cveta«, o čemer na glas pričajo številne strani »Staroslovenec«, ki obravnavajo tudi ne-cvet (pos. od str. 82 dalje). Da se je »zatekel v protirevolucijo«, je debe-